

T.C.
YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Kamu Yönetimi Bölümü

ZBIGNIEW BRZEZINSKI

ALPEREN KAMBER

280506010

Zbigniew Brzezinski

Özet:

Dünya siyaset sahnesi bugüne kadar ülkelerinin ve dünyanın gidişatına etki eden birçok siyaset bilimciye ev sahipliği yapmıştır. Selçuklular'ın Nizam'ül Mülk'ünden, İtalyanlar'ın Machiavelli'sine, Fransızlar'ın Jean-Jaques Rousseau'suna, İngilizler'in John Locke'una kadar pek çok isim kendi devletlerinin veya dünyanın yönetim şekline dair çalışmalarda bulunmuştur. Zbigniew Brzezinski de Amerikalılar'ın bu önemli şahıslarından biri olmuştur ve yirminci yüzyılın ikinci yarısında dünya siyasetine damgasını vurmuştur. Brzezinski, kendi kitabında da belirttiği gibi “ABD'nin tek başına ve aslında gerçek anlamıyla ilk küresel güç olması” sayesinde dünyanın en etkili siyaset bilimcilerinden biri olabilmiştir. Hayatının ve çalışmalarının büyük bir kısmını Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ilişkilerine ayırmıştır. SSCB'nin dağılmasından sonra ise çalışmalarını ABD'nin dünyadaki tek süper güç oluşu ve onun dünya hegemonyası üzerine yürütmüştür.

Bu çalışmada ilk olarak Zbigniew Brzezinski'nin hayatı ve çalışmaları biyografik bir biçimde ele alınmıştır. Ardından ise SSCB'nin dağılmasıyla birlikte ABD'nin elde ettiği “tek küresel güç” unvanını irdelediği “Büyük Satranç Tahtası” adlı kitabı incelenmiştir.

Abstract:

The world's political scene has hosted diverse political scientists who have influence on their countries' and the world's direction. A lot of people, like Nizam al-Mulk from Seljuks, Machiavelli from Italy, Jean-Jacques Rousseau from France and John Locke from Britain have conducted researches regarding their states' and the world's way of administration. Zbigniew Brzezinski has become this kind of an important man for the United States of America and set his seal on world politics in the second half of twentieth century. Brzezinski has managed to be one of the most influential political scientists in the world by the help of “the United States' being the sole and, indeed, the first truly global power” as he states in his book. He dedicated a great part of his life and studies to the relationship between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics. After the fall of USSR, he conducted his researches on the USA's being the sole super power and its world hegemony.

In this paper, firstly Zbigniew Brzezinski's life and studies/actions are covered biographically. Then his book “The Grand Chessboard” is examined, in which he considers the position of “the sole global power” that USA obtains after the fall of USSR.

Hayatı:

Zbigniew Kazimierz Brzezinski 28 Mart 1928 Varşova doğumlu Leh kökenli Amerikan siyaset bilimci ve devlet adamıdır. Kendisi aslen bugün Ukrayna'ya bağlı Brzezany kasabası kökenlidir, ki soyadı da Brzezany'li anlamına gelir. Babası Polonyalı bir diplomattı, ve Zbigniew 3 yaşındayken 4 yıllığına Almanya'ya gönderilmişti. Bu sayede Z. Brzezinski Nazilerin yükselişine çok küçük yaşta da olsa tanıklık etmiştir. Daha sonra babası Tadeusz Brzezinski 1936 yılında 2 yıllığına Sovyet Rusya'sına gönderilmiştir. Ardından 1938'de Kanada'ya gönderilmiştir, bu esnada 1939 yılında Alman ve Sovyetlerin Polonya'yı işgal etmesi ve 1945'te Polonya'nın Sovyetlere bırakılmasıyla, Polonya artık Brzezinski ailesi için geri dönülmesi güvenli bir yer olmaktan çıkmıştır.

Montreal'de hazırlık okulunu tamamladıktan sonra, Brzezinski 1945'te hem lisans hem de yüksek lisans eğitimi aldığı McGill Üniversitesi'ne girdi. Master tezi Sovyetler'deki çeşitli milletler üzerineydi. Sonra doktorasını yapmak üzere Harvard Üniversitesine gitti, orada da Sovyetler Birliği'yle alakalı; Ekim Devrimi, Lenin'in devleti ve Stalin'in eylemleri üzerine çalıştı. 1953'te doktorasını tamamladıktan sonra, aynı yıl Münih'e gitti ve orada Özgür Avrupa Radyosu Polonya masası başkanı olan Jan-Nowak Jezioranski'yle tanıştı. Daha sonraları 1956'da Carl Freidrich'le birlikte “totalitarizm” kavramını geliştirmek ve Sovyetler Birliği'ne uygulamak için çalıştı.

Harvard'da profesörken, Dwight Eisenhower ve John Foster Dulle'nin “rollback” politikasını, böyle uyuşmaz bir tavrın Doğu Avrupa ülkelerini Sovyetlerin kucağına itebileceği şüphesiyle eleştirdi. 1956'da Polonya ve Macaristan'da görülen anti-Sovyet direnişleri de, Brzezinski'nin bu eleştirilerine haklılık payı vermiştir, çünkü görüldüğü gibi Doğu Avrupa ülkeleri Sovyetlere karşı kendileri de karşı koyabilmekteydiler.

1959'da Harvard'daki işini bırakarak, Columbia Üniversitesinde ders vermek üzere New York'a taşındı. Burada Soğuk Savaş'ın başlangıcından o tarihe kadarki Doğu Avrupa'yı ele aldığı “Soviet Bloc: Unity and Conflict” isimli kitabını yazdı. New York'ta ayrıca, Dış İlişkiler Konseyi'nin bir üyesi oldu ve Bilderberg toplantılarına da katıldı.

1960 Amerikan başkanlık seçimleri boyunca John F. Kennedy'nin kampanyasının danışmanlarından biriydi.

1968'de yine başkanlık seçimlerinde Hubert Humphrey'nin kampanyasının başına geçti.

Brzezinski bir pan-European konferans çağrısında bulunuyordu. Nihayetinde, 1973 yılında, Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği konulu bir konferans toplandı. Bu arada Brzezinski, Nixon-Kissenger ikilisinin “detente condominium” ve McGovern'ın “pasifizm”ini eleştirenlerin başında geliyordu.

1970'de yayımladığı kitabı “Between Two Ages: America's Role in the Technetronic Era”da, gelişmiş ülkelerin eşgüdümlü bir politika yürütmelerinin ekonomik eşitsizlikten kaynaklanan küresel istikrarsızlıkla mücadele edilmesi için gerekli olduğunu ileri sürmüştür. Bu tezinden yola çıkarak Brzezinski, David Rockefeller'la birlikte “Trilateral Komisyon”u kurmuştur ve 1973-1976 arasında yöneticiliğini yapmıştır. Bu komisyon Amerikan, Batı Avrupalı ve Japon ileri gelenleri arasındaki ilişkiyi güçlendirmek için kurulmuştu. Brzezinski, Georgia valisi Jimmy Carter'ı bu komisyona üye yapmıştır.

1975 yılında Brzezinski Carter'ın dış politika danışmanı olmuştur. Carter 1976'da başkan seçildikten sonra da, Brzezinski'yi Milli Güvenlik Danışmanı yapmıştır. Bu arada Brzezinski, Nixon-Kissenger ikilisini eleştirilerine devam etmiştir, ve bu durum onu cumhuriyetçilerin Kissenger'ına karşılık demokratların cevabı niteliğine getirmiştir.

1978'de, Brzezinski başkan Carter'a Çin ile ilişkileri güçlendirmesi yönünde tavsiyelerde bulundu ve bunun altyapısını hazırlamak için Pekin'e gitti. Aynı yıl, Polonya'lı bir kardinal olan Karol Wojtyla papa seçildi ve 2. John Paul adını aldı ve Sovyetlerin bu seçimi Brzezinski'nin ayarladığı iddialarına yol açtı.

1979'a gelindiğinde, iki önemli olay patlak verdi: İran Devrimi ve Sovyetler'in Afganistan'ı işgali. İran devrimi “İran rehine krizi”ne yol açtı ve bu durum Carter'ın başkanlığının geri kalan bölümünde de devam etti. Sovyetler'in Afganistan'ı işgali konusunda ise Brzezinski istekliydi, hatta bazıları tarafından bu olayı onun inşa ettiği dahi iddia edildi. Daha işgalden önce Afganistan ve Pakistan'daki İslamcı mücahitlerin desteklenmesiyle başlayan bu stratejisi; Sovyetler'i oraya çekip, ABD'ye Vietnam'da olduğu gibi, onları bir bataklıkta eritmek düşüncesindeydi. Bunun için, Suudi Arabistan, Pakistan ve Çin'le anlaşmıştı bile.

1980'de Brzezinski İran'daki rehinelere kurtarılması için askeri özel bir tim oluşturulmasını ve bir operasyon yapılmasını istedi. Operasyonun adı “Kartal Pençesi Operasyonu”ydü ve çeşitli sebeplerden dolayı başarısızlığa uğradı. Bunun sonucunda Brzezinski basında yoğun eleştirilere maruz kaldı ve Carter kabinesindeki popülaritesi hızla azaldı. Aynı yıl yapılacak seçimlerde demokrat partiden Edward Kennedy, Carter'a karşı adaylığını açıkladı. Carter demokrat parti adaylığını kazansa da, parti içindeki bölünmüşlük, yurt ekonomisi ve İran gibi çeşitli sebeplerden dolayı başkanlığı cumhuriyetçi rakibi Ronald Reagan'a kaptırdı.

1981'de başkanlığının son günlerinde Jimmy Carter, Brzezinski'yi “Başkanlık Özgürlük Madalyası”yla ödüllendirdi.

Carter'ın başkanlığının sona ermesiyle beraber Brzezinski de Beyaz Saray'daki görevinden ayrıldı. Bunu takiben, Reagan yönetimiyle karmaşık ilişkiler geliştirdi; bir taraftan Demokratların pasifizmine bir alternatif oluşturduğu için onu desteklerken, diğer taraftan dış politikayı sadece siyah-beyaz olarak görmesini de eleştiriyordu.

1985 yılına gelindiğinde, Brzezinski başkan Reagan'ın Kimyasal Savaş Komisyonu'nda görevlendirilmişti.

1987-1988 yılları arasında Ulusal Güvenlik Konseyi'nin Savunma Departmanı'nda “Tümleşik Uzun Dönemli Strateji” (Integrated Long-Term Strategy) üzerine çalıştı. 1987-1989 arası aynı zamanda, başkanın Dış İstihbarat Danışma Bürosu'nda da çalıştı.

1988'de Bush Ulusal Güvenlik Danışma Bürosu'nun eşbaşkanlığını yaptı ve bu sırada George H. W. Bush'un başkan olmasını destekledi. Aynı yıl yayımladığı “The Grand Failure” isimli kitabında Gorbachev yönetiminin reformlarının ve Sovyetler Birliği'nin başarısızlığa uğrayıp çökeceği öngördü.

1990 yılında Brzezinski, Soğuk Savaş sonrası aşırı mutluluk ve rahatlama konularında da uyarılarda bulundu. Sovyetler'in yenilgiye uğratılmasıyla ABD'nin elde ettiği uluslararası karizmanın bozulmasını ve Arap dünyasının hoşnutsuzlaşmasını engellemek için, Körfez Savaşı'na açıkça karşı çıkmıştır.

Ancak 1993'te, Clinton yönetiminin Sırbistan'a müdahalesi konusunda tereddüt etmesini de eleştirenlerin başında geliyordu. Aynı zamanda, Rusların Çeçen Savaşı'na da karşıydı ve bunun için “Çeçenistan'da Barış İçin Amerikan Komitesi” isimli bir komite kurdu.

9/11 olaylarından sonra Brzezinski, Afganistan'daki mücahit grupların doğuşunda ve yükselişinde önemli rolü olduğu gerekçesiyle ağır eleştirilere maruz kalmıştır.

Brzezinski, George W. Bush yönetiminin “terörle savaş”ını da eleştirmiştir. 2004'te yazdığı kitabı “The Choice”te de Bush yönetiminin dış politikasını eleştirmeye devam etmiş, Irak'ın İşgal'ine de karşı çıkanların başında gelmiştir.

Ağustos 2007'de Barack Obama'nın başkan adaylığını desteklemiştir. Aynı yıl Eylül ayında ise Obama Brzezinski'yi “en seçkin düşünürlerimizden biri” olarak ifade etmiştir.

Brzezinski, ABD'deki İsrail Lobisi'ni de eleştirmiştir. Eylül 2009'da The Daily Beast'e verdiği röportajda, İsrail'in Irak havasahasını ihlal edip, İran'a bir hava saldırısı düzenlemesi durumunda, Irak'taki Amerikan güçlerinin İsrail uçaklarını düşürmeleri gerektiğini ima etmiştir.

Zbigniew Brzezinski, şu anda Washington D.C'de yaşamakta, Johns Hopkins Üniversitesi'nde dış politika profesörü ve çeşitli uluslararası kuruluşlarda üye ve danışman olarak görev yapmaktadır.

Büyük Satranç Tahtası:

Süpergüç Siyaseti:

Yüzyıllardır dünya iktidarının merkezi Avrasya olmuştur ve burada yaşayan insanlar dünyanın diğer bölgelerine nüfuz etmiş ve egemen olmuştur, bu sayede de bu konuma erişen her Avrasya devleti dünyanın “başiktidarı” (Brzezinski, 1997, p.13) olma ayrıcalığını sürmüştür.

Ancak yirminci yüzyılın başındaki I. Dünya Savaşı'yla çatırdayan bu Avrasya iktidarı, II. Dünya Savaşı'yla birlikte kesin olarak son bulmuş, ve yerini Avrasya dışı bir iktidara bırakmıştır: Amerika Birleşik Devletleri. Tarihte ilk kez, Avrasyalı olmayan bir güç Avrasya iktidar ilişkilerinin başhakemi olmakla kalmadı, aynı zamanda dünyanın en büyük gücü olarak belirdi. Sovyetler Birliği'nin de başarısızlığı ve çöküşü, ABD'nin tek başına ve aslında gerçek anlamıyla ilk küresel güç olarak yükselişinin son hamlesiydi.

Bu arada, Avrasya da jeopolitik önemini yitirmiş değildir. Bu büyük kıtanın batı bölgesi olan Avrupa, hala dünya siyasetinin ve ekonomik gücünün pek çok yönden merkezi olmaya devam ederken; doğu bölgesi olan Asya da yakın zamanlarda ekonomik büyümenin ve yükselen siyasi nüfuzun önemli bir merkezi haline gelmiştir.

Avrasya, küresel üstünlük mücadelesinin oynandığı bir satranç tahtasıdır ve mücadele jeopolitik çıkarların stratejik idaresini de içerir. 1940'lı yıllarda Adolf Hitler ve Joseph Stalin'in de üzerinde anlaşmaya vardıkları gibi, “Avrasya dünyanın merkezidir, ve onu kontrol eden dünyayı da kontrol eder” (Brzezinski, 1997, p.14).

“Bu nedenle Amerikan siyasetinin mutlak hedefi, uzun vadeli eğilimleri ve insanlığın temel çıkarlarını korumada tam anlamıyla katılımcı küresel ortaklığı biçimlendirmek için, müşfik ve ileri görüşlü olmalıdır. Ama aynı zamanda, Avrasya'ya hükmetmeye muktedir, dolayısıyla Amerika'ya meydan okuyabilecek bir rakibin ortaya çıkmaması zorunludur. Bu sebeple kapsamlı ve bütünleşmiş Avrasya jeostratejisini oluşturmak bu kitabın amacıdır” (Brzezinski, 1997, p.14-15).

Amerikan Hegemonyası:

Amerika'nın küresel üstünlüğü, ortaya çıkış hızı, dünya çapındaki faaliyet alanı ve uygulanış biçimiyle diğer hegemonyalardan ayrılır. Bir yüzyıl içerisinde Amerika kendini, Batı Yarımküre'de oldukça soyutlanmış bir ülkeden dünya çapında örneği görülmemiş bir erişim ve kontrol gücüne sahip bir ülkeye dönüştürmüştür.

1898'deki İspanya-Amerika Savaşı Amerika'nın ilk denizaşırı fetih savaşıydı ve Amerikan gücünü Pasifik ötesine, Filipinler'e kadar taşıdı. Yirminci yüzyıl başlangıcında ise Amerikan donanması çoktan İngiltere'nin “dalgalara hükmettiği” (Brzezinski, 1997, p.18) fikrine meydan okumaya başlamıştı.

Amerika'nın artan jeopolitik hırslarının temelleri ülke ekonomisinin hızlı sanayileşmesine dayandırılmıştır. I. Dünya Savaşı'na kadar Amerika'nın ekonomik gücü İngiltere'nin önüne geçerek küresel GSMH'nin %33'ü olmayı başarmıştır. Bu ekonomik dinamizm, deneyselliği ve yeniliği tercih eden kültürden beslenmiştir. Ayrıca Amerika, yurtdışındaki en yetenekli bireyleri de kendine çekip hızla asimile ederek ulusal gücün büyümesini de sağlamıştır.

I. Dünya Savaşı ise Amerikan yükselişi açısından önemli bir yere sahiptir. Bu savaş Amerikan kuvvetlerinin Avrupa'nın içine kitlesel yayılımı için ilk fırsatı sağlamıştır. Yüz binlerce askerin okyanusötesine sevk edilmesi küresel alanda yeni bir oyuncunun ortaya çıkışını haber veren önemli bir olaydır. Avrupa'nın sorunları için Amerikan ilkelerinin uygulanmasının teşvik edilmesi de aynı derecede önemlidir Amerika için. Sonuç olarak bu savaşın bitiminde Avrupa gittikçe küresel iktidar alanında bir özne yerine nesneye dönüşmeye başlamıştır, Amerika ise tam tersine.

Yine de, bu savaştan sonra Amerika küresel meselelerle sürekli olarak ilgilenmedi, bu da Amerika'nın kıtasal bir ada olduğu varsayımına dayanan Amerikan güvenlik kavramıyla tutarlılık içindeydi. Amerikan stratejisi kıyılarını korumaya odaklanmıştı. Öyle ki, 1920'li ve 1930'lu yıllarda Avrupa'da yükselen totalitarizme bile karışmamışlardır. Bu sayede önemli küresel oyuncular hala Avrupa ve gittikçe yükselen Japonya'ydı.

Dünya siyasetindeki Avrupa devri, gerçek anlamda ilk küresel savaş olan II. Dünya Savaşı'yla kesin olarak sona erdi. Bu savaşın sonunda ortaya küresel hakimiyet amaçlayan iki rakip ülke belirdi: ABD ve SSCB. Bu mücadele sürecinde Sovyetler Birliği giderek dinamizmini kaybetti ve Amerika'yla ne ekonomik büyümede ne de askeri teknolojide etkili bir rakip olamadı. Sovyetler'in ekonomik çöküşü ideolojik moral bozukluğunu da getirdi, ve nihayetinde 1991 yılında Sovyetler birliği dağıldı.

Bundan sonra Amerika küresel sahnede tek başına bir süpergüç olarak kaldı. Bu durum Amerika'nın siyasi ve toplumsal kültürünün de tüm dünyaya yayılmasına öncülük etti.

Amerikan'ın Küresel Sistemi:

“Amerikan'ın Küresel Sistemi, ortak-talep (co-optation) tekniğinin üzerinde durur. Bu sistem demokratik ilkelere ve kurumlara başvurmakta daha fazla yarar sağlarken, ayrıca bağımlı yabancı seçkinler üzerinde dolaylı etkide bulunmaya dayanır. Bunların tümü, küresel iletişim, popüler eğlence ve kitle kültüründe Amerika'nın hakimiyetinin yoğun ama gözle görülmeyen etkisi, Amerika'nın potansiyel olarak görülebilen teknolojik ileriliği ve küresel askeri erişimi ile desteklenmektedir” (Brzezinski, 1997, p.44-45).

Brzezinski, Amerika'nın kültürel egemenliği üzerine dikkatleri çekmiş, ve bunun yeterince takdir edilmediğini belirtmiştir.

Bir de, ABD'deki yüksek öğretim kurumlarının dünyadaki insanlar üzerindeki cazibesinin de önemli bir yeri olduğunu, nihayetinde bu okullarda okumak için can atan milyonlarca insanların olduğunu ve bu insanların ülkelerine döndüklerinde genellikle önemli mevkilere geldikleri, daha da önemlisi en yeteneklilerininse ülkelerine asla dönmediklerini belirtmiştir.

Demokratik Amerikan siyasetinin çekiciliğinin de önemli olduğunu vurgulayan Brzezinski, dünyanın çeşitli yerlerindeki siyasetlerin ülkelerinin yönetimini Amerika'ya benzetmeye çalıştığını, hatta bazı liderlerin Amerikan liderlerini taklit ettiğini öne sürmüştür.

Siyasal sistemin yanısıra Amerikan ekonomik sisteminin de çekiciliğinin üzerinde durmuş, bunun da birçokları tarafından örnek alındığını belirtmiştir.

Bunların Amerikan hegemonyasının uygulanması için uygun zemin hazırladığını belirtip, Amerika'nın öncülüğünde kurulan küresel kurumların da dünyayı kuşattığını ve Amerika'nın diğer birçok ülkenin işlerine dahi karışmasına olanak verdiğini ileri sürmüştür. Bu kurumlara da; NATO, IMF, Dünya Bankası, APEC, WTO, Dünya Adalet Divanı'nı örnek göstermiştir.

Sonuç:

Amerika'nın şu andaki tek süpergüç olması ve Avrasya'nın da dünyanın merkezi olması sebebiyle Brzezinski, ABD'nin Avrasya'nın tümü için bütünlümlü, kapsamlı ve uzun vadeli bir jeostrateji oluşturmasının ve uygulamasının zamanının geldiğini vurgulamaktadır. Amerika'nın küresel üstünlüğü, genişliği ve nitelikleri açısından benzersiz olduğunu sonuç bölümünde de yineleyen yazar, aynı zamanda ABD'nin Avrasya satranç tahtasındaki birincil jeostratejik oyuncularını nasıl yönlendirdiğinin ve birbiriyle uzlaştırdığının, Avrasya'nın önemli jeopolitik eksenlerini nasıl idare ettiğinin küresel üstünlüğünün süresi ve istikrarı için hayati önemde olduğunu da belirtmiştir.

“Fransa ve Almanya, Avrupa'daki ana oyuncular olmaya devam edecektir. Amerika'nın temel hedefi, Avrasya'nın batı çevresindeki demokratik direnek noktasının sağlamlaştırılması ve genişletilmesi olmalıdır. Avrasya'nın Uzakdoğusu'nda Çin muhtemelen giderek önem kazanacaktır. Amerika, Amerikan-Çin jeostratejik uzlaşmasını başarıyla geliştiremediği sürece, Asya anakarasında siyasi anlamda ayağını basacak sağlam yeri olmayacaktır. Genişleyen Avrupa ve bölgede yükselen Çin arasında kalan alanda bulunan Avrasya'nın merkezi, en azından Rusya emperyalizm sonrası kendini tanımlamasıyla ilgili iç mücadelesini çözene dek, jeopolitik kara delik olarak kalacaktır. Öte yandan Rusya'nın güneyindeki bölgeyi kapsayan Avrasya Balkanları etnik çatışma ve büyük güç rekabetinin kaynama kazanı olmaya aday bir tehdit unsurudur” (Brzezinski, 1997, p.266).

Bütün bunları belirttikten sonra Brzezinski, bir süre daha hiçbir gücün Amerika'nın dünyanın birinci gücü olmasıyla tek başına rekabet edemeyeceğini ve herhangi bir ulus-devletin askeri, ekonomik, teknolojik ve kültürel güç bağlamında Amerika'yla denk olmasının imkansız olduğunu söylemiştir. “Amerika'nın kasıtlı ya da isteğiyle vazgeçmesinin dışında, küresel liderliğin görünür gelecekteki tek gerçek alternatifi uluslararası anarşidir” (Brzezinski, 1997, p.266).

Zbigniew Brzezinski sonuç olarak da Amerika'nın gerçekleştirmesi gereken iki politik hedef gösterir: Amerika'nın egemen pozisyonunu en az bir kuşak daha sürdürmek ve sosyal-siyasi değişimin olumsuz etkilerini azaltacak jeopolitik çerçeve yaratırken, bir yandan da, “barışçıl küresel yönetimin ortak sorumluluğunun jeopolitik çekirdeğine doğru evrimleşmek” (Brzezinski, 1997, p.292).

Kaynakça:

Brzezinski, Z. (1997). *Büyük Satranç Tahtası*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

<http://csis.org/expert/zbigniew-brzezinski> - Zbigniew Brzezinski

http://en.wikipedia.org/wiki/Zbigniew_Brzezinski - Zbigniew Brzezinski

<http://www.counterpunch.org/brzezinski.html> - No Regrets: Carter, Brzezinski and the Mujahideen

<http://wanttoknow.info/brzezinskigrandchessboard> - Zbigniew Brzezinski